Мәүлит Ямалетдиновтың
« Һуңғы йот» повесында халыҡ ижады жанрҙары һәм
һүрәтләү саралары.

- Башҡарҙы : Илсе урта мәктәбенең 8-се класс уҡыусыһы Шәһивәлеева Алһыу .
- Етәксеhе: башҡорт теле hәм әҙәбиәте уҡытыусыһы Солтанова рәмилә Тәлғәт ҡыҙы.

Шағир,прозаик,драматург, тәржемәсе,педагог,
ҡурайсы, йырсы, сәсән

Мәүлит Ямалетдинов

Учалы районы Аһылай ауылында тыуған

Фәнни-тикшеренеү эшенең маҡсаты

1.М.Ямалетдиновтың тормош һәм ижад юлы менән танышыу.
2. Яҙыусының “Һуңғы йот ”повесында халыҡ ижадының бер төрө булған мәҡәл,әйтем, халыҡ йырҙарын ҡулланыуын билдәләү.
3 Повеста һүрәтләү саралары бирелешен күҙәтеү.
4.М.Ямалетдиновтың ижадының әһәмиәтен күрһәтеү

Фәнни-тикшеренеү эшенең бурыстары:

1.М.Ямалетдинов хаҡында мәғлүмәт алыу.
2.Яҙыусы ижады менән танышыу.
3.Әҙиптең “Һуңғы йот ”повесын уҡыу.
4.Әҙәбиәт теорияһын өйрәнеү.
5.Интернет селтәренән кәрәкле мәғлүмәттәр туплау

Гипотеза.

Мәүлит Ямалетдинов ижады-халыҡсан ижад

Тикшеренеү объекты

Илсе урта мәктәбенең башҡорт теле һәм әҙәбиәте кабинеты

Тикшереү предметы.

1991 йылда Өфө Башҡортостан китап нәшриәтендә башҡорт телендә баҫылған "Тал бәпкәләре" исемле китаптағы "Һуңғы йот " повесы

Фәнни-тикшеренеү эшенең актуаллеге.
Яҡташ яҙыусы М.Ямалетдинов ижадын өйрәнеүҙе иң кәрәкле сара тип таптым. Унын ижадының тәрәнлеген өйрәнеү- проблема булып тора

Эштең структураһы

Тикшеренеү эше инештән, ике бүлектән торған төп өлөштән, йомғаҡлауҙан, ҡулланылған әҙәбиәттән тора.

- М.Ямалетдинов тыуған Аһылай ауылы

Белем ала:

- Учалы районының Аһылай, Баттал, Яңы Байрамғол, Ҡаҙаҡкол, Килмәк, Миндәк мәктәптәрендә;
- 1964-1968-Өфө музыкаль-педагогия училищеһында ;
- 1985-1987-Мәскәүҙә М.Горький исемендәге Әҙәбиәт институты эргәһендәге Юғары әҙәби курста;
- 1998-2001-БДУ-ның журналистика һәм филология факультетында .

Хеҙмәт юлы.

- Баймаҡ мәктәп-интернатында музыка уҡытыусыһы
- Сибай ҡалаһы мәктәп-интернаты
- Иҫке Сибай балалар музыка мәктәбе
- Уральск ҡасабаһында балалар музыка мәктәбе
- Учалы ҡалаһында балалар музыка мәктәбе
- Учалы музыка мәктәбе һәм музыка училищеһы
- “Ирәмәл” башҡорт халыҡ үҙәге рәйесе
- Учалы яҙыусылар ойошмаһының тәүге сәркәтибе
- “Өлкәр “альманахының мөхәррире
- “Ватандаш”журналының баш мөхәррир урынбаҫары
- Башҡортостан Республикаһы Дәүләт Йыйылышы Ҡоролтай секретариатында хоҡуҡи акттарҙы тәржемә итеү , сығарыу мөдире
- “Ағиҙел”журналының проза бүлеге мөдире
- 2003 йыл- профессиональ яҙыусы

Ижад емештәре:

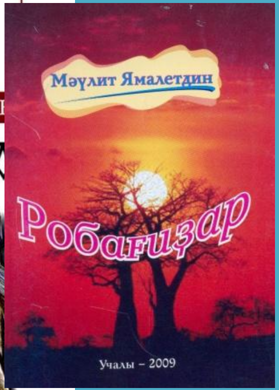

- 1978 -”Ирәмәл”исемле тәүге шиғри йыйынтығы.
- 1981-”Ай ҡыҙы”.Шиғырҙар.Әкиәт.
- 1986-”Таң йондоҙо”Шиғырҙар
- 1988-”Һомай ҡош”.Шиғырҙар.Поэма.
- 1991- “Тал бәпкәләре”.Повесть.Хикәйәләр.
- 1992-”Ҡотолоу юлҡайҙарын тапманым”Повесть.
- 1994-”Һыҙҙырт әле ҡурайыңды!”Методик ҡулланма.
- 1996-”Һаумы,зәңгәр һауа!”
- 1999-”Бүләк”Повестар.Хикәйәләр
- 2002-”Ҡөрьән”.Шиғри тәржемәләр.
- 2003-”Сүрәи әл-Баҡара”Шиғри тәржемә
- 2005-”Өҙҙөрт , ҡурай, йөрәк ҡылдарын”Методик ҡулланма.
- 2007”Ҡуласа”Роман-эссе
- 2013-”Һайланма әҫәрҙәр”1 том. Шиғырҙар.Поэмалар

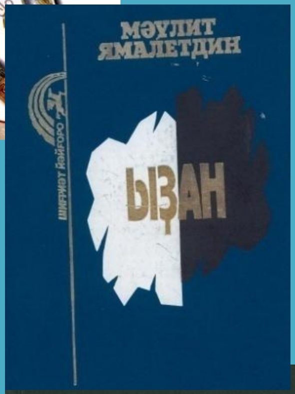

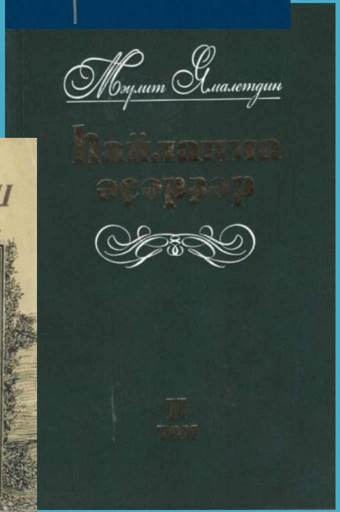

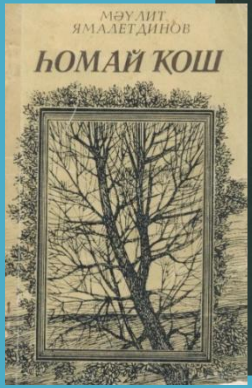

Хеҙмәтенең баһалары

- 1993-”Башҡортостандың атҡаҙанған сәнғәт эшмәкәре” тигән маҡтаулы исем.
- 2004-”Салауат йыйыны”байрамының сәсәндәр бәйгеһе лауреаты
- 2004-ул төп ролде башҡарған “Ночью можно” фильмы Халыҡ-ара фестивалдә 1-се дәрәжә диплом
- 2005-шул уҡ фильм Ҡазанда “Алтын мөнбәр” кинофестивалендә призға лайыҡ була
- “Башҡортостан Республикаһына тынғыһыҙ хеҙмәте өсөн”билдәһе менән наградлана
- 2016 –М.Буранғолов исемендәге премия лауреаты
- М.Мортазин исемендәге премия лауреаты

“Һуңғы йот”повесында
халыҡ ижады жанрҙары һәм
һүрәтләү саралары

- **Фәнни-тикшеренеү эшенең планы**.
- 1.М.Ямалетдинов томош һәм ижад юлы хаҡында.
- 2. Мәүлит Ямалетдиновтың “Һуңғы йот” повесында халыҡ ижады жанрҙары һәм һүрәтләү саралары :
- а) мәҡәлдәр һәм әйтемдәр;
- б) халыҡ йырҙары;
- в)фразеологизмдар;
- г)әҫәрҙә эпитеттар
- д)метафоралар;
- е)йәнләндереүҙәр;
- ё)сағыштырыуҙар.
- 3.М.Ямалетдинов ижады- халыҡсан ижад.

М.Ямалетдиновтың “Һуңғы йот”повесы – икмәккә һөйөү, һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү өсөн бик уңышлы әҫәр.Ә икмәккә , ризыҡҡа изге мөнәсәбәттә булыу-борондан килгән бурысыбыҙ.Был повесть беҙҙе аҙыҡ-түлекте әрәм-шәрәм итмәҫкә, һаҡсыл булырға, бер-береңә ярҙамсыл, егәрле булырға кәрәк тип өйрәтә. Мин әҫәрҙең сюжетын ғына түгел, ә авторҙың повесты ижад иткәндә, халыҡ ижадының иң йыш ҡулланылған жанрҙарының береће-мәҡәл һәм әйтемдәрен ҡулланыуын өйрәндем . Повеста байтаҡ мәҡәл һәм әйтемдәр яҙыусының әйтер фекерен тәрәнерәк , уҡыусы күңеленә ныҒыраҡ еткереү өсөн ҡулланылған,тип иҫәпләйем

- **Нимә һуң ул мәҡәл**? Халыҡ ижадының бер жанры:ысынбарлыҡтағы төрлө күренештәр тураһында ҙур тормош тәжрибәһенән сығып әйтелгән, ыҡсым формалы һәм тәрән мәғәнәле , тапҡыр һәм образлы һүҙбәйләнеш
  Нимә һуң ул әйтем?Ниндәй ҙә булһа берәй тормош күренешен үткер һәм образлы итеп тамғалаусы һәм халыҡ араһында киң таралған һүҙбәйләнеш.
  Бына ошо күренештәрҙе мин яҙыусы ижадында өйрәндем, таптым да инде

М.Ямалетдиновтың “Һуңғы йот” повесында мәҡәлдәр, әйтемдәр

- Алмағасты алмас менән киҫәләр. (84-се бит.)
- Ауырыу китһә лә , ғәҙәт китмәй.(80-се бит.)
- Бирәм тигән ҡолона һалып ҡуйған юлына. (64-се бит.)
- Йыландың тешен һындырһаң да ағыуы ҡала.(96-сы бит .)
- Юл аҙабы- гүр ғаҙабы. (32-се бит.)
- Ят ярлыҡамаҫ, үҙеңдеке үлтермәҫ.(3-сө бит)

“Һуңғы йот” повесында халыҡ йырҙары.

- Ҡурайҙы ла нисек тарталар икән,
- Ун бармаҡкайҙарын тулатып.
- Тыуған илдән нисек китәләр икән,
- Ата-инәкәйҙәрен илатып.
- (3-сө бит.)
- Бесән сапҡан ерҙәрем шул,
- Ураҡ урған ерҙәрем.
- Күк сәскәләй күкрәп ҡалды
- Тыуып үҫкән ерҙәрем.
- (33-сө бит.)
- Егет кенә булһаң , тәүәккәл бул,
- Тәүәккәллек етә һәр эштә.
- (110-сы бит.)

Повеста фразеологизмдар бирелеше

- “Байҙаҡ менән Абдулла үҙ-ара тынышмайҙар, **борсаҡтары бешмәй, ахыры**”,- тигән һөҙөмтә яһаны Иҙелбай. (Тынышмайҙар)(25-се бит)
- “Иҙелбайҙың **ауыҙынан һыуҙар ҡойолдо**.”(Ашағыһы килде).(25-се бит)
- **“Ҡыуанысы ташып барған** Мәликәнең күңелендә **күтәренке хистәр уянды**” (Шатланған) (135-се бит

Автор ижадында – эпитеттар

- Был **артыҡ** тамаҡты нәмәгә алып килделәр?-тип мығырланы. (25-се бит.)
- Һөйләүсенең **йомшаҡ** тауыш менән төпсөнөүе , үҙен йәлләп, хәленә инеүе малайҙың бәгерен бөтөнләй йомшартты.(108-се бит.)
- Бер аҙға урынлашҡан **ауыр тынлыҡтан** һуң Байҙаҡ үҙен бик тиҙ ҡулға алды.(114-се бит.)

Метафоралар

- Ҡорманайҙың үҙендә лә **тимер** үҙәк, **таш** йөр әк түгел… (93-сө бит.)
- Дөрөҫөн әйткәндә, осоп киткеһе лә килеп тормай әле бик,аҫтағы **муйыл күҙҙәр** эргәһенә төшкөһө килә …(102-се бит)

Яҙыусы ижадында йәнләндереүҙәр.

- **Күкһел төтөн ыҫланып бөткән таш түшәмгә бәрелеп**, өйөрөлөп йөрөй ҙә күрер күҙгә беленмәгән “мөрйәнән”-ҡаҡ егенән өҫкә һуҙыла. (32-се бит.)
- “**Шәмәргән күк** ҡот осҡос ауырлығы менән уның өҫтөнә **ишелде**”(94-се бит.)
- Әбабайҙың аҫтындағы **дала сайҡалып-сайҡала**…(104-се бит)
- Уның алдында **төндөң һоро юрғанын бөркәнгән дала йоҡомһорай**.(105-се бит.)

Әҫәрҙә -сағыштырыуҙар.

- Башы әйләнеүҙән, хәлһеҙлектән бер талай күҙҙәрен йомоп ултырғас, мөғжизә өмөт **иткәндәй** күккә ҡараны.(3-ссө бит.)
- Ул билдәһеҙ сәбәп менән бик оҙаҡ боһанып торғандан һуң,**тыйыла алмай илаған** кешенең күҙ йәштәренә **оҡшаған**.(32-се бит)
- Эйе, уларҙың мөхәббәте йәшен **ялтырауығындай** баҙыҡ һәм ҡыҫҡа ғүмерле булды.(74-се бит.)

Һығымта.

- Мин ,М.Ямалетдиновтың “Һуңғы йот” повесын өйрәнеп, әҙәбиәттә йөкмәткеһе , темаһы, идеяһы менән ҡиммәтле булған ижад икәненә инандым.
- Автор повесть жанрын ижад итеү менән бергә халыҡ ижадына ла һөйөү тәрбиәләй, онотола барған халыҡ мәҡәлдәрен, әйтемдәрен беҙҙең көнгә урынлы еткерә.
- Фәнни эшемдә яҙыусының “Һуңғы йот”повесында халыҡ йырҙарының теманы асыуҙа ҙур роль уйнауын билдәләнем. Йыр йөкмәткеләре шулай уҡ автор биргән һ әр бүлектең тәрән фәлсәфәле фекерен асыуға булышлыҡ итә.
- Әйтемдәр тормош тәжрибәһенән сығып ижад ителгән .Шулай уҡ яҙыусы теге йәки был күренеш, ваҡиғаны һүрәтләгәндә , фекер ебен әйтем менән йөпләй, нығыта, иҫбатлай.
- Фразеологизмдарҙы автор урынлы файҙалана. Һәр ваҡиға, күренеш ябай һөйләмдәр менән түгел, фразеологик берәмектәр менән көсәйтеп күрһәтә.
- Эпитет, метафораларҙы әҙип оҫта файҙалана. Шуға күрә һүрәтләнгән объектты күҙ алдына килтереүе еңел, аңлайышлы.Ул ғына ла түгел, үҙеңде шул ерҙә йөрөгәндәй хис итәһең
- Ижадсы повесында оҫта һәм урынлы итеп сағыштырыуҙарҙы ҡуллана. Геройҙарын, тәбиғәт күренешен, ваҡиғаларҙы,характерҙарҙы һүрәтләгәндә –дай,-дәй, ҙай,-ҙәй ялғауҙары,кеүек, һымаҡ, шикелле,төҫлө,гүйә һүҙҙәре менән бирә.
- Был фәнни эште башҡарып, миндә яҙыусы ижадына хөрмәт тойғоһо уянды. Әҫәрҙәренең уҡымлы, тәрән фекерле булыуын формалаштырыу өсөн әҙипкә ни тиклем халыҡ ижадын, һүрәтләү сараларын белергә , өйрәнергә кәрәклеген аңланым.
- Шулай итеп,М.Ямалетдинов ижады -ысынлап та халыҡсан ижад